

METİNLERARASI İLİŞKİLER BAĞLAMINDA NAZAN
BEKİROĞLU'NUN İSİMLE ATEŞ ARASINDA ADLI ROMANI
IN THE CONTEXT OF INTERTEXTUALTY NAZAN BEKİROĞLU'S
NAME IS BETWEEN THE NAME AND FIRE

İZZET ŞEREF

Dr., Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı
Dr., Ataturk University, Faculty of Kazım Karabekir Education, Department of Turkish Education
izzet.seref@windowslive.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-2379-1373

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute
TAED-61, Ocak-January 2018 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 22.09.2017
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 23.12.2017
Sayfa-*Pages* : 49-71
DOI- : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3815>

www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunited>

This article was checked by iThenticate or Turnitin.

**METİNLERARASI İLİŞKİLER BAĞLAMINDA NAZAN
BEKİROĞLU'NUN İSİMLE ATEŞ ARASINDA ADLI ROMANI***
IN THE CONTEXT OF INTERTEXTUALTY NAZAN BEKİROĞLU'S
NAME IS BETWEEN THE NAME AND FIRE

İZZET ŞEREF

Öz

Nazan Bekiroğlu, modern Türk romancılığının ve hikâyeciliğinin önde gelen kalemlerindedir. Onun eserleri farklı açılardan okunacak kadar zengin bir içeriğe sahiptir. Metinlerarası okuma bu yaklaşım tarzlarından sadece biridir. Metinlerarasılık son yıllarda metin tahlilinde sıkça kullanılan bir yöntem hâline gelmiştir. Temeli postmodernizme dayanan metinlerarasılık, başta J. Kristeva olmak üzere M. Riffaterre, R. Barthes, G. Genette gibi birçok dil bilimcinin geliştirdiği bir metin çözümleme yöntemidir.

Bu çalışmada Bekiroğlu'nun *İsimle Ateş Arasında* adlı romanı metinlerarası ilişkiler bağlamında incelenmiş, eserin tarihsel göndermeleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla yapılan değerlendirmeler sonucunda *İsimle Ateş Arasında*'da bir yandan Osmanlı Devleti'nin Duraklama ve Gerileme dönemlerinin bireyin bakış açısıyla sunulduğu bir yandan da kurgunun ve Bekiroğlu'nun söyleminin etkisinin hissedildiği ifade edilebilir. Eser, söz konusu dönemde yaşanmış olayları çok sesli bir kurgusal tavırla yansıttığı için son dönem Türk romancılığında önemli bir yere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Nazan Bekiroğlu, modern Türk romanı, modern Türk hikâyesi, metinlerarasılık, okuma.

Abstract

Nazan Bekiroğlu is author of a master of modern Turkish novels and narration. Bekiroğlu's works are rich enough to be read from different angles. Intertextuality is just one of the angles. On the other hand in recent years intertextuality has become a method. Intertextuality is the basis of postmodernism it is a text analysis method which developed such a linguists like J. Kristeva, M. Riffaterre, R. Barthes, G. Genette.

In this study, Bekiroğlu's novel named *Between Fire and Name* was examined in the context of intertextual relations. Historical references of the novel have been tried to be identified. As a result of the evaluations carried out for this purpose, it can be stated that while the periods of the Pause and Decline of the Ottoman State are presented with the viewpoint of the individual on the one hand, the effect of the fiction and Bekiroğlu's discourse is felt in the *Between Fire and Name*. The work has an important place in the last period of Turkish novelty as it reflects the events that took place in the period in a very loud fictional manner.

Key Words: Nazan Bekiroğlu, modern Turkish native, modern Turkish story, intertextuality, reading.

* Bu çalışma Nazan Bekiroğlu'nun *Kurmaca Eserlerinde Metinlerarası İlişkiler* adlı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

1. Giriş

Son yıllarda metinlerarası ilişkilerden, etkileşimden sürekli söz edilmektedir. Bu kavram, Aristo'nun sanat tanımını anımsatmaktadır. Aristo'ya göre sanat mimesisle, yani bir nesneye veya varlığa olan öykünmeyle başlar. Metinlerarasılık kavramı da bir nevi var olan bir düşünceye, nesneye veya duruma öykünmeyle yakından ilişkilidir. Sanatçı, romancı veya hikâyeci kendisinden önceki sanatçılarla; bu sanatçıların metinleriyle hem ilişki hem de etkileşim içindedir, bu metinleri Aristo'nun deyimiyile 'taklit' eder; özgün bir şekle getirir ve okuyucuya kendi söylemiyle yeniden sunar. Bu sebepten ötürü var olan hiçbir eser kendi başına var olamaz. Herhangi bir eseri eline alan bir okuyucu belli bir birikime sahip değilse ya da okuduğu eseri, o eserin yaratıldığı toplumun kültürel, manevi ve sosyal değerlerinden soyutlamaya çalışırsa okumaları sonuç vermeyebilir. Aynı zamanda okunan eseri anlamak, o eseri farklı eserlerle bağdaştırabilmeye dayanmaktadır.

Metinlerarasılık teriminden önce metnin tanımı üzerinde durulmalıdır. Aktaş, Michel Arrivé'nin "Söylem, anlatı ve bunlar arasındaki ilişkilerin meydana getirdiği bütüne metin denir." (Akt. 2007: 39) şeklindeki metin tanımını aktardıktan sonra anlatı olmadan söylemden, söylem olmadan da anlatıdan söz edildiğinde somut bir metinden değil, sadece tasarımlardan söz edilmiş olduğunu belirtmiştir. Yani Aktaş, bir metnin manasının ve şeklinin bu iki unsur arasındaki ilişkilerden kaynaklandığını ifade etmiştir (2007: 41). Aynı şekilde bir metnin içinde farklı alanlara ait unsurların varlığına dikkat çeken, metni bir "karnaval", başka bir deyişle her şeyden etkilenen, her yerden alıntılar üzerinde taşıyan bir geçit töreni olarak tanımlayan Mikhail Bakhtin ve metni bir "üretim" olarak kabul eden Julia Kristeva ise metinlerarası ilişkilere dikkat çekmişlerdir. Edebiyat eleştirisi alanında bu kavramların birer inceleme yöntemi olarak ortaya çıkışıyla beraber metinlerin bir monolog değil, birçok söylemi içinde barındırabilen bir diyalog, bir söyleşi, Bakhtin'in ifadesiyle bir "söyleşimcilik" olduğu dile getirilmeye başlanmıştır (Uçan, 2010: 67-68). Disiplinler arası bir kavram olan metinlerarasılık her ne kadar farklı disiplinlerden olanlarca başka açılardan tanımlansa da edebiyat biliminde bir metnin bir başka, öncel metinle olan ilişkisi, bağlantısı, hatta başka metinlerin dönüşüme uğramasıdır.

Roland Barthes, metinlerarasılık ve yeniden yazma sürecinde ortaya konulan eserin önceki eserlerin aynısı olmayacağını söylemekte, anlatımın metin kavramı altında yer aldığını, metnin bitmiş bir ürün olmadığını, başka metinlerle ve kodlarla ilişkide olan, tarihe alıntılama yolları ile bağlı olan bir üretim şekli olduğunu söylemektedir (Barthes, 2009: 170).

Günay'a (2007: 211, 212) göre ise metinlerarasılık; kültürel ortam, alıntılar, şu ya da bu biçimde gönderimde bulunan metinler ve metin türleri ile ilgili bir kavramdır. Bu kavram, bir metin ya da metinler grubunun başka metinlerle olan açık ya da gizli ilişkilerini ifade eder. Her metin, geniş bir bağlam göz önünde tutularak yazılır. Ayrıca her metin kendisinden önce yazılmış metinlerden biçem, izlek ya da bir başka açıdan az çok etkilenmiş olup bu metinlerle doğrudan ya da dolaylı bir etkileşim içindedir. Diğer bir ifadeyle bir metnin doğrudan veya dolaylı olarak, açıkça ya da örtülü bir şekilde başka metinlerle ilişkili olması durumunda metinlerarasılıktan bahsedilebilir (Gökalp Alpaslan, 2007: 9).

Uyanık da (2011: 108, 109) metinlerarasılığın, teorisi metne dayalı yaklaşımlarla ilgilenmediğini, daha çok metinler arasında var olan bağlantılarla ilgilendiğini söylemektedir. ve yine ona göre metinlerarasılık yazınsal metinlerde daha önce yazılmış metinlerin bildirgelerini arayan ve diğer metinlerin arka planından önce metinlerin olası okuma türlerini, yöntemlerini sorgulayan alımlama estetiğine dayalı bir teoridir.

Yapılan tanımlardan da anlaşıldığı gibi metinlerarasılık bir eserin diğer eserlerden bağımsız olamayacağı savına dayanmaktadır. Zaten eserin bütünüyle özgün olması çağımız şartları düşünüldüğünde mümkün olmamaktadır. Bir eser, başka eser ya da eserlerle yakın ilişki içindedir ve bu bağ sonsuza kadar devam eder. Bu sayede ise eserler arasındaki sınırlar kalkar ve anlam bulanıklaşır.

Edebiyat araştırmalarında metinlerarasılık kavramı genellikle postmodern olarak adlandırılan yeni roman temsilcilerinin eserlerini inceleme yöntemi olarak yer almaktadır. Bunun nedeni olarak ise postmodern metinlerin birçok söylemi içlerinde taşımaları gösterilebilir. Diğer yandan postmodern edebiyat, geleneğe bir parodi nesnesi olarak yaklaşmaktadır. Yani postmodern edebiyat için gelenek bir kaynaktır. Bu yüzden de postmodern eserlerde gerek gelenekle gerekse de klasik eserlerle sıkı metinlerarası ilişkiler söz konusu olabilmektedir.

Nazan Bekiroğlu, geleneği, kültürü ve İslam medeniyetini eserlerine başarıyla taşımış ve bu değerleri eserleri içinde başarılı bir şekilde işleyebilmiş bir yazar olarak modern Türk edebiyatında dikkat çeken önemli bir yazardır. Bu yönüyle modern yazın hayatı yelpazesi içerisinde önemsenen ve incelenmeye değer görülen bir isim olarak durmaktadır. Yazarın eserleri tarihsel olaylara ve geleneğe yönelen farklı bakış açılarıyla dikkat çekerken birçok evrensel değeri, divan geleneği içerisinde değerlendirilen klasik metinleri, dinsel metinleri, evrensel değeri olan eserlerdeki birtakım özellikleri anımsatması, anıştırması, çağırıştırması ve barındırması açısından da bir hazine niteliğindedir. Bu yönüyle Bekiroğlu, okuyucusuna geniş bir dünya sunmaktadır.

Bu çalışmada Bekiroğlu'nun *İsimle Ateş Arasında* adlı eseri metinlerarası ilişkiler bağlamında incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sınırlandırılması adına söz konusu eserdeki tarihsel unsurlar üzerinde durulmuş, eserin bu kapsamdaki göndermeleri kurgusal gerçeklik içerisinde sorgulanmıştır.

İsimle Ateş Arasında'da daha çok Osmanlı Devleti'nin Duraklama ve Gerileme dönemlerine yoğunlaştığı söylenebilir. Bu süreçte belirgin bir şekilde rol oynayan Yeniçeriler, anlatıcının odak noktası olmuştur. Anlatıcı Yeniçeriler'in Osmanlı'nın çöküşündeki etkinliğini yansıtırken tarih kaynaklarında olduğu gibi tüm sorumluluğu onlara yüklemek yerine çoklu bakış açısıyla okurun tarihi, kurgusal düzlemde sorgulamasına imkân vermiştir. Bu sebeple bu araştırmada hem konuyu sınırlandırmak hem de eserin çok sesli düzlemde Osmanlı'nın çöküşüne bakış açısını ortaya koymak hedeflenmiştir.

2. Bulgular

2.1. *İsimle Ateş Arasında* Romanının Yeniçerileri

Tarih kaynaklarında Osmanlı padişahının hizmetine ait yaya kuvvetlerinden olan Yeniçeri Ocağı'nın, I. Murad zamanında 1362'de kurulduğu belirtilmiştir (Halacoğlu, 1991: 41). Yeniçeri Ocağı, Osmanlı ordusunun sürekli ve hazineden ulufe alan Kapıkulu

askerî zümresinin en önemli sınıfıydı. İlk oluşturulduğu dönemlerde uç beyliğine karşı padişahın merkezî otoritesini de temsil eden ocak, sonradan eyalet kuvvetlerine karşı da bu otoriteyi temsil eder hâle gelmiştir (İlgürel, 1986: 385). Osmanlı ordusunun ilk dönemlerindeki yapısına bakıldığında, seferlerdeki toplam asker sayısı içinde Yeniçerilerin genellikle küçük bir azınlık oluşturmasından ve savaşlarda ordu çok baskı altında kalmadıkça cepheye sürülmemiş olmalarından yola çıkarak ocağın asıl olarak fetih ya da cihat amacıyla değil, bir iç iktidar gücü olarak meydana getirildiği bilgisine ulaşılmaktadır (Çamuroğlu, 1994: 41).

Bekiroğlu'nun *İsimle Ateş Arasında* adlı romanında ise Yeniçeriler, kendisi de yolsuzluklarla Yeniçeri olmuş olan Mansur'un ifadesiyle şöyle tarif edilmişlerdir:

Ağır piyade demekti Yeniçeri. Biz yaya bir orduyduk. Yürüyen bir orduyduk. Muazzam bir orduyduk.

Muazzamlığıımıza dair bilgi, durur gibi görünen dağlar yürüdüğünde hissedilecek şeye benzemese de, bir ürpertiyle dolardı bizi görenlerin kalbi. Bir kaderdi yürümek bizim için. Hümayun minyatürlerde minicik çizilse de nasır tutmuş ayaklarımız, bütün bir Osmanlı tarihi boyunca yürüdük (Bekiroğlu, 2010: 52, 53).

Yeniçerilerin bir asker olarak yerine getirmeleri gereken birtakım kurallar vardı. Bunlardan belki de en önemlisi evlenmemeleri gerektiği konusuydu. XVI. yüzyılın ortalarına kadar evlenmeleri yasaklanan Yeniçeriler, İstanbul ve Edirne'de "oda" denilen kışlalarda bekâr hayatı yaşamışlardır. I. Selim döneminden itibaren ise sadece emektarlara olmak üzere verilen evlenme hakkı, zamanla genişletilmiştir (İlgürel, 1986: 388). Bekiroğlu da Yeniçerilerin kışla dışında yatmadıklarını, ocağın eksiksiz disipline sahip olması amacıyla emekli oluncaya kadar evlenmelerinin ve aynı zamanda içki içmelerinin, askerlik dışında herhangi bir işle uğraşmalarının yasak olduğunu belirtmiştir (Bekiroğlu, 2010: 56, 57).

Yeniçerilerin esnaflık yapmalarında, başka işlerle meşgul olmaya başlamalarında XVI. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı bütçesinin kötü durumunun etkili olduğu düşünülebilir. Devlet, bir taraftan esnafların ocağa alınmasına izin vermekte; diğer taraftan da mali yapısındaki bozukluk, paranın değer kaybı gibi nedenlerle Yeniçerilerin esnaflık yapmalarında ciddi bir paya sahip olmaktaydı (Çamuroğlu, 1994: 42). Çünkü devletin her alanda mükemmel çağında olduğu dönemlerde Yeniçeriler askerlikten başka işlerle uğraşmamaları için hayatın bütün yüklerinden arındırılmışlardı. Bekiroğlu da devletin her alanda iyi olduğu dönemde Yeniçerilerin vergi vermediklerine, her şeylerinin devletin teminatı altında olduğuna, itibarlı ve imtiyazlı olduklarına eserinin ilgili kısmında değinmiştir (Bekiroğlu, 2010: 55, 56).

Bu değerlendirmelerden sonra Bekiroğlu'nun, Yeniçerileri tarif ederken tarih kaynaklarında yer alan bilgileri eserinin kurgusal düzlemine uygun olarak işlediği söylenebilir. Onların yaşam şekillerinden özel hayatlarına ve sosyal hayatlarına varıncaya kadar her şey tarih kaynaklarında belirtildiği şekilde gizli alıntı yoluyla okuyucunun zihninde canlandırılmaya çalışılmıştır. Anlatıcının bu noktada önemseneyecek derecede tasarrufunun da bulunduğu söylenemez, ancak tarihsel bir gerçekliği zihin süzgecinden geçirip kurgusal düzlemde başarıyla ifade ettiği söylenebilir.

2.2. III. Murad ve Yeniçeri Ocağı'nın Çöküşü

Yeniçeri Ocağı'nın bozulmasının ve yozlaşmasının siyasi, sosyal ve idari olmak üzere birçok sebebi vardır. Ocağın kurallarının bozulması ve Yeniçerilerin zorbalıkları, ocağın kurallarına aykırı olarak ocağa adam alınması, ocaklıların geçim derdine düşmesi ve Yeniçerilerin maaş cüzdanlarının ticaret malı hâline gelmesi temel sebepler olarak sayılabilir. XVII. yüzyıldan başlayarak ocağın kanunnameleri yerini anlamsız geleneklere bırakmış, Yeniçeri Ocağı devlet otoritesinin dayanağı olmaktan çıkmış, “Ocak devlet içindir.” prensibinin yerini “Devlet ocak içindir.” düşüncesi almıştır. Bundan dolayı ocakta ve devlet teşkilatında Yeniçerilerin onayı olmadan herhangi bir düzen kurma olanağı kalmamış (Karal, 1995: 7), bu ise ocağın varlığının sorgulanmasına yol açmıştır. Bu sorgulamada tabi ki Yeniçerilerin yaptıkları hadsizliklerin de etkisi vardır. Mehmet Halife, Yeniçerilerin ne derece bozulduklarını ve yaptıkları taşkınlıkları şöyle anlatmıştır:

Kul'un gündüz hamamdan peştamal ile çıplak kadın çıkarmak, gulamiye aldıkları gün Sultan Mehmed Camii'nde tütün içmek, Müslümanların ırzına geçmek, köselerde açıktan ayak üzere zina ve livata etmek, kan dökmek; evler, saraylar basmak; bayram günlerinde salıncak kurup padişahı ve annesini, vezirleri ve divan üyelerini mumlarla salıncağa davet etmek gibi taşkınlıkları büsbütün artmıştı. Hele kahvehanelerde ve meyhanelerde kanun ve emirlere aykırı hareketleri anlatılamayacak dereceyi bulmuş, ortalıkta dirlik ve düzen kalmamıştı

(Mehmet Halife, 1999: 12).

Mehmet Halife'nin *Tarih-i Gülmani*'de yer alan bu ifadeleri *İsimle Ateş Arasında* romanının asli kişisi olan Mansur tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

Bizdik artık resmî tarihin yazdıklarına bakılırsa asırlarca koruduğu namusa güpegündüz ve sokak artasında el uzatan. Bizdik çalışmadan kazanan. Alnının terini dökerek kazananın kazancına ortak olan. Haraç kesen, yağma eden, rüşvet alan, nişan diken, balta asan. Talimden savaştan, kışladan kaçan. İsyân çıkaran, padişah deviren, baş götüren. Gelip geçenden şarap parası isteyen, vermeyene saldıran biz olmuştuk.

(Bekiroğlu, 2010: 94).

Tarihçiler Yeniçeri Ocağı'nın bozulmaya başladığı tarih olarak genellikle III. Murad dönemine işaret etmektedirler. Bozulmanın temel sebebi olarak ise bu dönemde ocağa devşirme kanununa aykırı olarak yabancı kişilerin alınması gösterilmektedir (Uzunçarşılı, 1988: 477). Öyle ki III. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmet'in iki ay süren sünnet düğününde, katılımcı halkı memnun etmek isteyen III. Murad, onları Yeniçerilikle ödüllendirmek istemiştir. Yeniçeri Ağası Ferhat Paşa, fermana verdiği yanıtla azlolunmayı göze alarak durumun ciddiyetini şöyle ortaya koymuştur: “Böyle olursa ocağımıza yabancı ve tanınmamış kimseler girer, ocakta yürürlükte olan kanun ve kaideler elden gider. Devlet-i Aliyye'ye bunun zararı olur”. III. Murad ise bu karşı çıkış üzerine Ferhat Paşa'yı azledip Yûsuf Ağa'yı ocağın başına getirerek emrinin uygulanmasını sağlamış ve ocakta önü alınmayacak olan sorunların başlamasına sebep

olmuştur (Eryılmaz, 1992: 25). Böylece “talimsiz, işsiz kimselerin ocağa girmeleriyle bu askerî teşkilat, doğrudan siyasete katılan, devlet adamlarını tayin ve azlettiren, padişahları tahttan indiren ve tahta çıkararak bir kuvvet” hâlini almıştır (Halacoğlu, 1991: 44). Bekiroğlu, *İsimle Ateş Arasında* romanında III. Murad’ın kendisini memnun eden canbaz, hokkabaz ve perendebaz tayfasını ödüllendirmek için Yeniçeri Ocağı’na alışı ve farkına varmadan ocağın nizamının bozulmasını başlattığını şu şekilde ifade etmiştir:

Canbaz, hokkabaz, perendebaz taifesi ne kadar memnun etmiş olmalı ki şevketlü hünkârı, ne kadar kolay memnun olan bir kalbi varmış ki şevketlü hünkârın, bir masalın üç elma düşen neticesinde sorar gibi sormuş törenin sonunda: Dileyin benden ne derseniz, demiş. Cevap hemen gelmiş: Yeniçeri yazılmak isteriz!

İrade buyurmuş yüce hünkâr: İrademdir, derhal yerine getirile! Ocağın katı nizamını o nizam üzerine kurulu geleneğini hatırlatmak, gösteri meydanlarındaki canbazlık ve ateşbazlığın, savaş meydanlarında can ve ateşle oynamakla aynı anlama gelmediğini işaret etmek ve padişah iradesine direnmek Yeniçeri Ağasının azline neden olmuş. Bir varmış bir yokmuş ya, böyle bitmemiş hikâyeye. Bir Yeniçeri Ağası göze alamazken ilk ihlâlin lekesini, bir başka Yeniçeri Ağası nasılsa bulunurmuş. Böylece bu ilk ihlâl arkadan gelecek bütün ihlâllerin cümle kapısı olmuş
(Bekiroğlu, 2010: 62, 63).

Eryılmaz’ın (1992: 25) da aktardığı gibi dönemin Yeniçeri Ağası olan Ferhat Paşa’nın padişaha yaptığı uyarı Yeniçerilerin tarihlerinde bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Bekiroğlu’nun (2010: 63) ifadesiyle III. Murad’ın yaptığı “bu ilk ihlâl her çözümlenin başlangıcı olmuş. Bu ilk ihlâl arkadan gelecek bütün ihlâllerin cümle kapısı olmuş, bu kapıyı kapatmak zormuş da padişahın bundan haberi bile yokmuş”.

Tarih kaynaklarının hemen hemen hepsinde çöküşün ya da diğer bir ifadeyle duraklamanın başlangıç tarihi olarak III. Murad’ın tahta geçtiği dönem gösterilmektedir. Koçi Bey tarihinde, Kanuni Sultan Süleyman devrinden itibaren görülen çözümleri ele alarak, devleti zaafa düşüren sebepleri ortaya koymuştur. Özellikle de çöküşün üzerinde durarak, duraklamanın beş sebepten ileri geldiğini göstermiştir. III. Murad zamanından IV. Murad zamanına kadar memlekete girmiş olan bütün suiistimalleri kayıt altına alarak, toplumsal ve siyasi teşkilatta, idari usullerde çöküşü hazırlayan etkenleri tespit ederek padişahı tedbirli olmaya, uyarmaya çalışmıştır (Koçi Bey, 1993: 11). Bu bilgilere dayanarak Bekiroğlu da III. Murad’ın savruk bir yönetim anlayışına sahip olduğunu belirtmiştir: “Yüksek tepelerden dökülen sular gibi harcadı harçayacağını, savurdu savuracağını. Ama harcadığını, arkasındaki ihtişamdan harcadı. Savurduğunun yerine yenisini koyamadan savurdu. Rahattı. Savurganlık koymadı yaptığının adını. Bir bakraç su almakla denizlerin suyu eksilmez sandı. Aldandı” (Bekiroğlu, 2010: 61). Ayrıca kendisi de bir Yeniçeri olan Mansur’un ifadesiyle Yeniçeriler bir Murad (Burada bahsedilen padişah bazı tarihçilere göre I. Murad’dır.) zamanında kurulmuş ve bir Murad (Burada bahsedilen padişah bazı tarihçilere göre III. Murad’dır.) zamanında yıkılmıştı (Bekiroğlu, 2010: 93).

İsimle Ateş Arasında (2010: 97) romanında “Tunuslu tarihçi” olarak ismine gönderme yapılan İbn Haldun’un da bahsettiği gibi devletlerin ömrü de insan ömrü gibidir (İbn Haldun, 2012). Toplumlar veya devletler de insanlar gibi doğar, gelişir, büyür ve yok olurlar. Yani İbn Haldun’a göre tarih kısır bir döngüden ibarettir. Her şey gibi bir nevi devletler de asli değil, geçicidir. Bekiroğlu, İbn Haldun’un ayetlere dayanarak böyle bir düşünce geliştirdiğini söylüyor. Çünkü ümmetlere ömür biçen ayetlerin sayısı çoktur (39. Zümer: 6, 40. Mü’min: 16, 42. Şûrâ: 49, 59. Haşr: 23, 62. Cum’a: 1, 64. Teğâbun: 1, 22. Hac: 56). Yine aynı ayetler geçici ve bitimli olmayan tek şeyin; hükmü, mülkü ve kelimeleri sonsuz olan Allah olduğunu apaçık beyan etmektedir (Bekiroğlu, 2010: 97). Gerçekte, ayetlerde de belirtildiği gibi başlangıcı olan bir devletin, bir hükmün veya bir mülkün bitimli olması da kaçınılmaz bir sonuçtur. Bekiroğlu böylelikle Yeniçerilerin ve genelde Osmanlı Devleti’nin çöküşü hakkında tarih kaynaklarına da dayanarak sebepler sıralamış olsa da bu sebepler olmasaydı zaten bir gün hem Yeniçerilerin hem de Osmanlı Devleti’nin sonunun geleceğini söylemek istemiştir.

2.3. Osmanlı Devleti’nin Duraklamasının Sebepleri ve Bir Yeniçeri Olarak Mansur’un Tanıklığı

Osmanlı Devleti özellikle de XV. ve XVI. yüzyıllarda Avrupa karşısında her alanda önde iken XVII. yüzyılın başlarından itibaren hem ekonomik hem de teknolojik olarak Avrupa’nın gerisine düşmeye başlamıştır. Avrupa, filozofların ve ilim adamlarının öncülüğünde akıl ve ilim merkezli, aynı zamanda çağın ihtiyaçlarına cevap olabilecek tarzda yeni gelişmelere ve ilerlemelere sahne olurken Osmanlı kendi dinamiklerini temel alarak çağdaş atılımlarla Avrupa karşısında alternatif oluşturamadığından, eski sistemiyle, kapıkulları ve ulema sınıfı gibi geleneksel aktörleriyle yoluna devam etmeye çalıştığından bir nevi kendi Orta Çağ’ını kendisi hazırlamış ve onun içine girmiştir. Bu durumun hem dış sebepleri hem de iç sebepleri vardır. Bunlardan en önemlisi ise Osmanlı devlet teşkilatında ve toplumsal dinamiklerinde yaşanan çözümlerdir.

Tarih kaynakları, özellikle de XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin gerek ekonomide, gerek ilimde ve gerekse teknolojiye Avrupa’nın çok gerisinde kaldığını yazmaktadır. Bekiroğlu (2010: 102) bu kaynaklara gizli alıntı yoluyla başvurarak tarih içerisinde Osmanlı İmparatorluğu’nun ve İmparatoru’nun Avrupa karşısında çöküşünü Mansur’un bakış açısıyla özet olarak şu şekilde ifade etmektedir:

Her şey hem içten çöküyor hem dıştan kuşatılıyordu. En acısı da Avrupa karşımızda nerede görsek tanıyamayacağımız bir dağ gibi büyüyüp duruyordu. Oysa bir dudak ucu gülümsemeyle başımı okşamaya alışkın olduğumuz Frenk ülkelerine dair ilgimiz sefaretnameler düzenlemekten öteye geçmezdi başlangıçta. Birkaç parça kâğıt, bir bakış açısı, birkaç risale. Fazlasına değmezdi. Ama Akdeniz’in büyük bir kısmı ile doğuya giden ve doğudan gelen yolların denetimini elinde tutan mağrur, mütebessim ve yüce Osmanlı devletinin bu kudretini bir anda kaybetmesi; sefaretnamelerin, yerini yavaş yavaş kalıcı sefaret binalarına bırakmasıyla aynı sıralarda gerçekleşiyordu. ve bütün bunlar, söz gelimi Avusturya kralının artık Osmanlı sultanına denk sayılmasının, serdar sıfatının bir

ekrem ilâvesiyle de olsa, sultanın adı başından sadrazamın adı başına kaymasının geniş zamanlı bir süreği oluyordu her ne hikmetse
(Bekiroğlu, 2010: 102).

Osmanlı'nın, Rönesans ve Reform hareketleriyle yenilenen Avrupa karşısındaki güçsüzlüğünün en temel yanı ilim ve teknolojidir (Kodaman, 2007: 11, 12). Muhteşem dönemlerinde Osmanlı'da yapılan silahların her türlü Avrupa'daki silah sanayisinden çok ilerideydi. Fakat duraklamanın yaşandığı XVII. yüzyılda Bekiroğlu'nun da ifade ettiği gibi Osmanlı topu Avrupa'da imal edilen topların kalitesinin çok altına düşmüştü. Aynı durum Şam çeliğinden üretilen kılıçlar için de geçerliydi. Bu dönemde Şam çeliğinden üretilen kılıçlar Avrupa'da üretilen kılıçlar kadar esnek değildi. Toplar XVI. yüzyılda olduğu gibi ya da Fatih'in İstanbul'un fethi için döktürdüğü toplar gibi değildi (Bekiroğlu, 2010: 100, 101). Yine bu konuda Berkes'in (1973: 68) Akhisarlı Hasan el-kafi'nin *Usûl-ül Hikem fi Nizâm-ül Âlem* adlı eserinden aktardığı şu ifadeler çok önemlidir:

“Şimdiki zamanda silahlar ihmal edildi. Anın için cenk katinde kaçmak çok olur. 1596'da Eğri seferinde bu görüldü. Özellikle Rumeli ve Bosna'da düşman ile cenk eylemeye dayanamayıp firar eder oldular. Şimdi düşmanda yeni çıkmış silahlar kullanılmakta, yeni top ve tüfekler yapılmakta ve bunlar aşırı kullanılmaktadır. Asker bu yüzden kaçıyor.”

Kanuni Sultan Süleyman döneminden sonra Osmanlı Devleti'nin gelir kaynakları azalmaya ve mali durumu bozulmaya başlamıştır. Bunun en önemli sebebi ise yeni toprakların fethedilememesidir. Çünkü Osmanlı Devleti'nin ordu sistemi büyük bir oranda fetihlerden elde edilen gelirlere dayanmaktaydı. Fetih döneminin kapanmasıyla Osmanlı hazinesi önemli bir gelir kaynağını kaybetmiştir. *İsimle Ateş Arasında* romanının Mansur'unun ifadesiyle “savaş zamanında dolgun maaşlarıyla başkentte kalmayı başaran Yeniçeri Ocağı'nın rüşvetlileri; yenilgiler, bozgunlar, kazanılsa da pahalıya mal olan ve astarının fiyatı yüzü geçen zaferler” (Bekiroğlu, 2010: 100) de ekonominin masrafları karşılamayacak duruma gelmesinde çok etkili olmuştur. Bu masrafları karşılamak için devletin vergileri artırmak, paranın değerini düşürmek ve memurlara az maaş vermekten başka alacağı fazla bir tedbir de bulunmuyordu. Bu tedbirler de halkı, askerleri, ulemayı, bürokratları tedirgin ediyor ve memnuniyetsizliklerini artırıyordu (Kodaman, 2007: 13). Bekiroğlu ise ekonominin kötü durumda oluşunu “Osmanlı parasının üzerindeki hilâlin ışığı, yıldızı parlayan İspanyol ve Hollanda parası karşısında sönmeye başlamıştı” (Bekiroğlu, 2010: 102) diyerek çok güzel bir şekilde özetlemiştir.

Coğrafi keşifler sonucu Osmanlı toprakları üzerinden geçen ticaret yollarının okyanuslara kaymasıyla Osmanlı hazinesi ticaret yollarından elde ettiği önemli geliri de kaybetmiştir. Bekiroğlu (2010: 102) Osmanlı'nın çöküşünü ifade ederken Ümit Burnu'nun keşfedilmiş olmasının da tarihî bir dönüm noktası olduğunu belirtmiştir.

Osmanlı Devleti'nde tahta geçme usulünde yapılan değişiklik de çöküşte çok etkili olmuştur. Başlangıçtan beri şehzadeler hem askerî hem de idari deneyim kazanmaları için vilayetlere gönderilirdi. Bunun yanında padişahın merkezî otoriteyi güçlendirmesi ve iktidarını sağlamlaştırması için “kardeş katli” de uygulanmaktaydı. Ancak XVII.

yüzyılın ilk yıllarından itibaren her iki uygulama da kaldırılmıştır. I. Ahmed zamanında “Kafes Sistemi” denilen usul başlamış, onlu yaşların başından itibaren şehzadeler saraydaki “Şimşirlik” denilen bölümde kendilerine ayrılan dairelerde hayatlarını idame ettirmek mecburiyetinde bırakılmışlardı. On beş yaşından küçük olanlar Topkapı Sarayı içinde “dâyelerinin” yanında kalıyor ve yaşı on beşe ulaşanlar kendilerine ait dairelere yerleştiriliyorlardı (Kırpık, 2010: 100, 101). Bu durum ise deneyim eksikliğinin yanı sıra hapis hayatının zayıflaştırmasından dolayı yetersiz, hükûmete karşı ilgisiz, akli olarak dengesiz padişahların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. *İsimle Ateş Arasında* romanında devletin çöküşündeki sebeplerden en önemlisi olarak kafes usulü gösterilmektedir. Kafese atılmak suretiyle kontrol altına alınan şehzadelerin durumu ise şu cümlelerle gayet güzel bir şekilde özetlenmiştir:

Taht ile şehzade arasına giren coğrafya ne kadar genişse, şehzade, hayatı ve dünyayı o kadar tanıyor demek olurdu. Oysa sonraları. Şehzade ile taht arasındaki mesafe daraldıkça daraldı, kafes ile taht odası arasındaki mesafeden ibaret kaldı. Birkaç adım sadece. Artık bir şehzade yıllardır saltanata hem kendi ruhunda hem çevresinin ruhunda özenle hazırlanan biri değil, taht boşaldığında kafesin bir köşesinden ve pek çok benzeri arasından bulup çıkarılan bir şeydi. ve şimdilerde şehzade, bitmek tükenmek bilmeyen günler ve geceler ve sararmış bir beniz demekti
(Bekiroğlu, 2010: 122).

Aynı bölüm içerisinde bir gün padişah olması muhtemel olan bütün şehzadelerden herhangi birinin ifadeleriyle kafes şöyle tarif edilmiştir: “Bir yanımız harem bir yanımız iç acıtıcı kokusuyla şimşir ağaçları. Bu yüzden bir adı kafesti, bir adı da şimşirlikti içine diri diri gömüldüğümüz dairenin. Daire dediysem, etrafımızı sarardı çember, merkezde bendim. Bütün yollar merkeze çıkmazdı oysa ve çemberi kırmanın da bir yolu yoktu” (Bekiroğlu, 2010: 121).

Osmanlı Devleti'nin Duraklama Dönemi'ne girmesinin bir başka sebebinin ise otorite boşluğu olduğu söylenmektedir. Bunun yanında padişahların ordularının başında sefere çıkmamaya başlaması ise Yeniçerilerin tepkilerine sebep olmuştur. Nitekim 25 Mart 1525 yılında bu sebeple bir isyanın çıktığı bilinmektedir. Şöyle ki Sultan Süleyman Mısır'daki karışıklıkları bastırması için bir ordu göndermiş fakat ordunun komutanlığını Sadrazam İbrahim Paşa'ya verip kendisi Edirne'de dinlenmeye çekilmiştir. O zamana kadar ordularının başında padişahların sefere gitmesi gelenek olduğu hâlde padişahın sefere gitmeyip Edirne'de dinlenmeye çekilmesi, Divan'a sadece iki gün başkanlık etmesi ve memleketin idaresi üzerinde padişahın gücünün hissedilmemesi özellikle Yeniçerilerin söylenmeye başlamasına sebep olmuştur. Bunun üzerine Edirne'den dönen Sultan Süleyman'ın bu kez de İstanbul'daki Kâğıthane Kasrı'nda dinlenmeye çekilmesi Yeniçerilerin ayaklanmasına yol açmıştır. Padişahın İstanbul'a gelişinden üç gün sonra Yeniçeriler İbrahim Paşa'nın, Ayas Paşa'nın, defterdarın hanelerini, gümrüğü ve Yahudi mahallesini yağma etmişlerdir (Gül, 2006: 83). *İsimle Ateş Arasında* romanının Mansur'u da bir Yeniçeri olarak efendileri olan padişahla aralarındaki bağın kopuşunu üzümlere şu şekilde ifade etmiştir:

Süleyman o olduğu için biz o orduyduk.

Tezadın grameri ile yazılan bu hikâyede belki de en fazla değişen, bu hikâyedeki ismiyle en fazla bozulan, “alnımızın yazısını alnında taşıdığı gibi alnının yazısını alnımızda taşıdığımız” padişahı. Bu yüzden, değişmeyen neyin kaldığının merak edilebilir olduğu bu hikâyenin şimdisinde, tahtında oturan, hep oturan şevketli hünkâr o muhteşem sabitliğiyle yine de bu hikâyenin en fazla değişime uğrayan kahramanıydı. Üstelik hep aynı karakter olduğu halde en fazla değişmiş bulunan şevketli hünkâr doğrudan doğruya bu hikâyeydi. Çünkü araya ne kadar mesafe girse de bizinkisi efendi ile kölenin kaderinin birlikte yazıldığı bir hikâyeydi

(Bekiroğlu, 2010: 108).

Metnin devamında Mansur, içinde buldukları durumun geçmişe nazaran ne kadar değiştiğini, padişahın şahsındaki farklılaşmayı geçmişe de özlem duyarak şöyle anlatmıştır:

Beyden sultana dönüşürken o, tekkeler medreseye, dervişler ulemaya dönüşürken; yine de güneş yükseldiği düşüğe geçmediği sürece daima başımızda görürdük onu... Ona yakınlığımız, ne harem içli ve dolambaçlı duvarlarıyla ne divanın siyaset kokan duvarlarıyla ve ne de sarayın, çoğu kez dilsiz ama sağır olmayan duvarlarıyla çevriliydi. Bizim ona yakınlığımızın sınırları savaş meydanları kadar sade ve açıldı

(Bekiroğlu, 2010: 109, 110).

2.4. Yeniçeri İsyanlarının ve Sebeplerinin Mansur'un Bakış Açısıyla İfade Edilişi

Yeniçeri isyanlarının özellikle de ekonomik ve siyasi olmak üzere birçok sebebe bağlı olduğu söylenmektedir. Alkan (1992: 5), Yeniçeri isyanlarının genellikle devlet adamlarının arasındaki siyasi çekişme ve özlük hakları olarak nitelendirilebilecek maaş, rütbe ve terfi gibi taleplerden kaynaklandığını ve bu tür durumlarda iç ve dış siyasi şartlar ne olursa olsun Yeniçerilerin buna çok sert cevap verdiklerini ifade etmektedir. Ünal'a (1998: 49, 51) göre ise, Yeniçerilerin çıkardıkları isyanların sebepleri, devlet adamları arasındaki iktidar mücadeleleri ile ekonomik ve mali olmak üzere iki madde hâlinde özetlenebilir.

Otorite boşluğu da Yeniçeri isyanlarının en temel sebeplerinden biridir. Genç yaşta tecrübesiz ve basiretsiz olarak tahta oturan padişahlar, var olan düzeni koruma konusunda muktedir olamamışlardır. Nitekim Kantemir (1998: 144, 145), II. Mehmed'in genç oluşunun ve dolayısıyla kuvvetli bir otorite eksikliğinin Buçuktepe İsyanı'na zemin hazırladığını ifade etmektedir. Kendisi de bir Yeniçeri olarak kütükte kayıtlı olan padişah, ocakla arasına mesafe girmesine sebep olunca Yeniçeriler bir nevi lidersiz kalmışlardır. Yeniçeriler bu durumu fırsat bilmiş ve her olay karşısında muhalif tutum sergileyerek isyan etmişlerdir. Yaşanan bu olayları *İsimle Ateş Arasında* romanının Mansur'u da bir Yeniçeri olarak okuyucuya şöyle aktarmıştır:

Aslında bir uçurum gibi açılırken bize baş olanla aramıza giren mesafe, başlangıçta sadece başsızdık, bu yüzden bulanıktık. Bu kadar çok baş istememiz başımıza duymadığımız güvendenildi. Sonra başı kendisinden ayrılmış bir gövdenin öğrenebileceği ne ise, öyle öğrendik kendimize yetmeyi, adı asilikti. Bu asiliğin süreğinde geldi bütün isimler. Sevk, idare, muhakeme olmaksızın, bir beden elinden ne gelirse öyle öğrendik serkeşliği. Hak hukuk gözetmeksizin söz yürütmeyi. İtaatsizliği. Görece göz kalmadığı için başsız vücudumuzda, rüzgâr ne taraftan eserse, geniş tarlaları dolduran buğday başakları gibi, o tarafa aktık

(Bekiroğlu, 2010: 146).

Yeniçeri Ocağı, bazı devlet adamlarının belli çıkarlar elde etmek için oluşturdukları komitelere bilerek veya bilmeyerek alet olmuş ve bu komitacıların çıkardıkları isyanlarda hep ön safta yer almıştır. II. Murad'ı yeniden tahta çıkarmak için Çandarlı ve ekibinin askerî tahrikleri ile gerçekleştiğine inanılan Buçuktepe İsyanı, IV. Murad devrinde Topal Recep Paşa'nın sadrazam olmak için Yeniçerileri tahrik etmesi bu durumun somut örnekleridir (Kantemir, 1998: 144, 145). Bu olayların yansımaları *İsimle Ateş Arasında* romanında görülmektedir. Mansur, bir Yeniçeri olarak ocağın amacından tamamen saptığını, uğruna vuracakları ruh ve sadakat yok olduğunda sadece alışkanlık için vurduklarını ifade etmiş ve şöyle devam etmiştir:

Böyle kötü olduk. Bir kez vurmaya alıştırmıştık. Kulluk bilinci yerine vurmak alışkanlığı. Önümüze ne gelirse vurduk. Sipahileri vurduk. Sekbanları vurduk... Gaye çoktan yollarda yitmişti, öldürmenin şehvetiyle avunduk. Kontrolde çıkmış bir öfkeyle akarken seller gibi, bizi teskin edebilecek tek şey kandı... Hiçbir şey kurtulamadı bulanık vurgunumuzun önünden. Bu başkaldırmalar artık, güzel ve asi bir atın usta olmayan binicisine gösterdiği huysuzluktan daha farklıydı. İşler çoktan çığırından çıkmıştı

(Bekiroğlu, 2010: 147).

Askerî ve mali düzenin bozulması ve hayat pahalılığı karşısında sabit kalan ulufelerin yetersiz kalması, zamanında ödenememesi Yeniçerilerin çeşitli iktidar mücadelelerinde rol almaları için uygun bir ortam hazırlamıştır (Yücel, 1988: 11). Bu aynı zamanda yönetimden memnun olmayan Yeniçerilerin darbeyle dönemin padişahını tahtan indirmelerine sebep olmuştur. Mansur, bu zorbalığı ve darbeciliği şöyle dile getirmiştir:

“Değil mi ki baskıcıydık. İsteyici ve alıcı kuşlar gibi alıcıydık. Aylardır alamadığımız ulûfeyi sineye çekmemiz beklenesi değildi elbet ama biz isteyince zorla almaktan başka yol bilmiyorduk. Üstelik dışına itildiğimiz iktidarın katılımcısı olmak için elimizde “zor”dan başka bir şey yoktu (Bekiroğlu, 2010: 148).”

Yeniçeri Ocağı kontrolden çıkmış bir güç olarak özellikle de Gerileme Dönemi'nde amacını çoktan yitirmiş bir kurum hâline gelmiştir. Bu yüzden de her fırsatta varlığını hem topluma hem de yöneticilere bildirmek için darbe, zorbalık, yok etme gibi çeşitli yollara başvurmuştur. Yeniçeriler yaşanan küçük bir olumsuzlukta veya

hoşlarına gitmeyen iyi bir durumda bile isyan çıkarmıştır. Yeniçerilerin bu isyanlarının sebepleri, *İsimle Ateş Arasında* romanında Mansur'un bakış açısıyla tarih kaynaklarına da gizli alıntılarla başvurarak okuyucuya sunulmuştur.

2.5. Mansur'a Göre Yeniçeri Ocağı ile Bektaşilik Tarikatı'nın İlişkisi

Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşu esnasında Orhan Gazi'nin, devlet ileri gelenlerinden bazılarını Hacı Bektaş Veli'nin dergâhına göndererek dua etmesini istediği, Hacı Bektaş Veli'nin de bu isteği reddetmeyerek giydiği elbisesinden aba parçaları verdiği bilinmektedir. Dolayısıyla Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşundan itibaren Bektaşî Ocağı şeklinde var olmuş olduğu söylenebilir. Bu sebepten dolayı da Hacı Bektaş Veli için “Gaziler Serdari” ve “Alp Erenlerin Serçeşmesi” gibi sıfatların kullanılmış olduğu da kaynaklarda yer almaktadır (Sezgin, 1998: 103-105). Bektaşî kaynakları bu durumu bir adım daha ileri götürerek Yeniçeri Ocağı'nın Hacı Bektaş Veli tarafından kurulduğunu kaydetmiştir (Bozkurt, 1993: 29). Hacı Bektaş Veli *Velayetnamesi*'nde açık olarak Osmanlı-Bektaşî ilişkisi şu şekilde dile getirilmiştir:

*Ol zamanda şah idi Sultan Murad
Mülk-i Rûm 'da idar idi adli âd
Edrene 'i (Edirne 'yi) itmiş idi tahtgâh
Bursa 'ya da gelür idi gâh gâh
Dileğince devrederdi mâh-ü sâl
Devlet-i şemsi bulurdu hoş kemâl
Hacı Bektaş 'a muhib oldu emir
Kim bilür, ceddine virdiydi serir
Şah Osman geydi Bektaş kisvetin
Şem 'i andan yakup aldı himmetin
Kasdederdi hazretine varaydı
İşiğin öpüp yüzini süreydi*

(Noyan, 1986: 449)

Bu dizelerde Osman Gazi'nin Hacı Bektaş Veli'den kisve giyip ona mürit ve muhip olduğu açıklanmaktadır. Diğer taraftan Osmanlı beylerine kılıç kuşatanların da Bektaşî büyükleri olduğu söylenmektedir. Osman Gazi'nin Bektaş kisvesini giymiş olduğu ve Hacı Bektaş Veli'den ışık ve yardım aldığı da bildirilmektedir. Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarından itibaren, Bektaşî tarikatına mensup dervişlerle ilk Osmanlı sultanları arasında sıkı bağlar bulunmaktadır. Bu bağlar sebebiyle Bektaşilik devlet içinde ayrıcalıklı bir yere sahip olmuştur. II. Mahmud dönemine kadar bu ilişkiler zaman zaman zayıflamış da olsa devam etmiştir. II. Mahmud dönemine gelindiğinde Yeniçerilik ile Bektaşilik arasındaki maddi ve manevi ilişki Osmanlı Devleti'ni güç durumda bırakmaya başlamıştır. Yeniçeriler Bektaşî tekkelerinden aldıkları destekle isyan çıkarmaya, kazan kaldırmaya ve başıboş hareket etmeye başlayınca, devlet Yeniçeri Ocağı'yla birlikte Bektaşî tekkelerini de 1826 tarihinde kapatmıştır (Soyyer, 1993: 39).

Her ne kadar bazı tarihçiler Yeniçeri Ocağı ile Bektaşilik tarikatının ilişkisinin olmadığını söylese de, zaman olarak uyumsuzlukların olduğunu iddia etse de *İsimle Ateş*

Arasında romanının Mansur'u kendileriyle, yani Yeniçerilerle Bektaşilik tarikatının ilişkisini şöyle ifade etmiştir:

Tarihçi, Hacı Bektaş'tan el aldığımızı inanmasa da, onun ölümüyle bizim kuruluşumuz arasındaki zaman uçurumunun derinliklerini döküp saysa da, Hacı Bektaş bizim kendi kendimize yazdığımız tarihti. Hacı Bektaş'ın ocağımız üzerindeki eli nihayetinde bir dua ve bir isim verme hikâyesi. Onun verdiği isim, kıvancımızın temeli. Bu da bizim rüyamızdı ve sahilliği, bir Anadolu ereninin koynundan çıkan hilâli kendi koynunda büyüten bir bey rüyası kadar tartışılmazdı. Kurtla karacayı kucagında bir araya getiren Hacı Bektaş Veli, bize el vermişti. Bize kaldırılıp da yerine bir bakraç su dökülürse kıyamet kopacağına inandığımız şu kazanı armağan etmişti

(Bekiroğlu, 2010: 197).

Yukarıda da bahsedildiği gibi kuruluş yıllarında Devlet de Bektaşî tarikatına bağlıydı. Bu yüzden Yeniçeri Ocağı, Bektaşî tarikatına bağlı olarak gelişme göstermiştir. Yani devlet bu ilişkiyi engelleme gereksinimi duymamıştır. Ancak özellikle de Duraklama Dönemi'nden itibaren Osmanlı Devleti'nin nazarında Bektaşîlik kabul görmeyen bir tarikat hâline gelmiştir. Bu yabancılaşmanın etkisini ise en çok Yeniçeri Ocağı yaşamıştır. Mansur yaşadıkları bu etkiyi şöyle anlatmıştır:

Merkeze çekildikçe padişah, çevreye ait her şey gibi, halkı, coğrafyası, ordusu, Bektaşîlikten de uzaklaştı. Yeniçeri arada kaldı. Padişahın tuttuğu yer hafifleyince kulunun kalbinde, Bektaşîlik ağırlık kazandı. ve devleti simgeleyen gücüyle padişahı yitirdiğimiz zamanlarda bize ocak dayanışmasının en kuvvetli harcı olarak Bektaşîlik kaldı. O zaman, siyasi iktidarın en kuvvetli destekçisi olması niyetiyle kurulmuş olan biz, siyasi iktidarın desteğinden mahrum bir tarihin mensubu olduk... Bektaşîlik tarafından devletin elinden alınmış bir ocak olduk

(Bekiroğlu, 2010: 199, 200).

Mansur, ocağın yaşadığı buhranı bu cümlelerle anlatmıştır. Çünkü ona göre kuruluşunun desteğini ve onayını Anadolu erenlerinden devşiren bey, Mevlevihanenin temsil ettiği ruh nizamını resmeder bir padişaha dönüşmüştü, yani artık Yeniçeri Bektaşî iken, saray Mevlevî olmuştur (Bekiroğlu, 2010: 200).

2.6. Yeniçeri Ocağı'nda Esame Ticareti

XVII. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin yükselişin hemen ardından gelen yenilgi ve iç karışıklıklarla siyasi ve ekonomik gücünü giderek kaybetmeye başladığı bir dönemdir. Askerin siyasi ve ekonomik olarak iktidarsızlığın yaşandığı bu dönemde her fırsatta kazan kaldırıp isyan etmesi, her kurumda olduğu gibi ordu içerisinde de rüşvet olayının yaygınlık kazanması, Celali İsyanları adı altında devlete karşı çeşitli ayaklanmaların gerçekleştirilmesi gibi belli başlı olaylar bu yüzyılın ve sonraki dönemlerin portresini oluşturmaktadır.

Yeniçeri Ocağı'ndaki bozulmanın en büyük sebeplerinden biri ise, ocaklıların esame denilen maaş cüzdanlarının alınıp satılmasına müsaade edilmesi idi; bu esame yani cüzdanlar kırdırılmak suretiyle dışarıdan satın alanlara kârlı bir gelir sağlıyordu. Koçi Bey'e göre, beş altı bin kişi başkalarının esamisi ile ulufe almakta, hatta ölenlerin bile esamisi alınmaya devam edilmekte ve bunlar sefer sırasında ortadan kaybolmaktaydı (Akt. Gül, 2006: 77). Ahmet Cevdet Paşa da, Yeniçeri ağaları, ocak subayları ve kâtiplerinin askerinin esami (maaş defterleri) ve terakkilerini dilediklerine sattıklarını, bu esamileri alanların askerlikle uzaktan yakından bir ilgileri olmadığı için barış zamanında maaş alan çok fazla olduğu hâlde savaş zamanında asker kıtlığı çekildiğini ve bu durumda isyan çıkması için de uygun bir ortamın oluştuğunu (Ahmet Cevdet Paşa, 1993: 90-92) söylemiştir.

İsimle Ateş Arasında romanına göre ise esame, her şeyin bozulduğu ve isimlerle oynandığı devirde onu satanların elinde bir belgeydi. O belge içerisinde satılığa çıkarılmış bir isim yanında, o ismin hayatı ve sahip olduğu haklar da satılmaktaydı. Esame kimin elindeyse ulufe ve cülus bahşisini de o alırdı. Yani bir isimden ziyade alınıp satılan bir mal hâline gelmişti (2010: 13). İşte bozulma böyle başlamıştı. Yeniçeri Ocağı'nın sonu böyle gelmişti. Yeniçeri olup da ismi olanların hayatları yoktu. Yok olan hayatlar ordu kayıtlarının zarar hanesini her an meşgul etmekteydi.

Nitekim Mansur da aynı yöntemle ocağa kayıt olmuştur. Bu yüzden de roman boyunca Mansur'a ait bir hayatmış gibi anlatılanlar aslında Mansur'un hayatı değildir. Mansur, başkasına ait olan bir hayatın içinde yaşamaktadır. Bu yüzden de her şey ona yabancı gelir. Romanda, Mansur'un yaşadıklarıyla esame ticaretinin ve bozulan sistemin kişilere bireysel olarak nasıl bir hayat sunduğu ve neler hissettirdiği ifade edilmiş olur.

2.7. Genç Osman ve Yeniçerilerce Katledilişi

Yeniçeri isyanlarının en temel sebeplerinden biri olarak padişahların genç yaşta tahta oturmuş olmaları gösterilmiştir. Bu ise Yeniçerilerin başa geçen tecrübesiz padişahı kendilerine bey olarak kabul etmemelerine ve padişahın hükümünün geçersiz olmasına ortam hazırlamıştır. Genç Osman olarak da bilinen II. Osman, tahta oturduğunda idealistti ama var olan ideallerini gerçekleştirebilecek tecrübeye ve iktidara sahip olmadığı için ordu üzerinde özellikle de Yeniçeriler üzerinde hâkimiyet sağlayamamıştır. Nitekim dönemin canlı şahidi olan Naima, danışmanlarının kötü olması, askerinin kalbini kırması, asker sınıfından kendisine taraftar bırakmaması ve tecrübesizliğinin Sultan Genç Osman'ın sonunu hazırladığını söylemiştir (Gül, 2006: 82). Ayrıca II. Osman'ın gerçekleştirmeyi düşündüğü ıslahatlar ve reformlarla buna tepki gösterecek kesimlere karşı alınması gereken tedbirler arasında tezat bulunmaktaydı. Çünkü birçok tarihinin de belirttiği gibi Genç Osman birtakım ıslahat ve reformları gerçekleştirmeye çalışırken hiçbir önlem almamıştır. Bunlardan en önemlisi de artık görevini yapamaz hâle gelmiş olan ve devlete zarardan başka bir şey vermeyen Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılıp yerine yeni bir ordunun kurulmasıydı. Hele de o dönemlerde bir yenilik düşüncesinin karşısında her kesimden muhalif seslerin çıkacağı kaçınılmaz bir tepkiydi. Genç Osman'ın bu durumun varlığına rağmen herhangi bir tedbir almamış olması ancak onun tecrübesizliğiyle açıklanabilir.

İsimle Ateş Arasında romanının Mansur'u bir Yeniçeri olarak Genç Osman'dan neden hoşnut olmadıklarını şöyle anlatmıştır:

Padişah başı, eğilmesi gerektiği anda eğilmeyi göze alacak kadar cesur bir baştı aslında. O ise ancak bizim olabileceğimiz kadar asi ve dik bir baştı. Eline kardeş kanı bulaşmıştı. Üstelik eline kardeş kanı, bu katlin fetvasını vermeyen şeyhülislâmı aşmak bahasına bulaşmıştı. Cömert değildi. Bu kadar halktan olması, devşirme gücün karşısına yerli gücü çıkartmaya kalkışması alışmadığımız alışkanlıklardandı

(Bekiroğlu, 2010: 155).

Genç Osman o kadar tedbirsizdi ki mülkü, devleti, iktidarı sahipsiz bırakıp hacca gitmeye bile kalkışmıştır. Padişahı hacca gitmemesi için ise kızlar ağası Süleyman Ağa ile hocası Ömer Efendi ikna etmeye çalışmışlardı. Padişahın hacca gidecek olmasına, askerler, Şeyhülislâm Es'ad Efendi ile Aziz Mahmûd Hüdai Hazretleri de şiddetle karşı çıkmışlardı. Bu tablo yaşanırken Yeniçeriler de bu olayın içine girmiş ve padişahı hacca göndermek isteyen Ömer Efendi, Süleyman Ağa ve Veziriazam Dilâver Paşa'nın başını isteyerek başta Rumeli Kazaskeri Yahya Efendi olmak üzere ulemayı araya sokmuşlardı. Yeniçeriler, bu girişim sonuç vermeyince sonunda isyan ederek Bâb-ı Hümâyün'dan içeri girmişlerdi. Bu girişim sonucunda Genç Osman tahttan indirilerek yerine I. Mustafa geçirilmişti. II. Osman ise saraydan çıkartılıp Orta Camii'ye getirilmişti (Gül, 2006: 92-102). Burada yeni Sadrazam olan Kara Davud Paşa'nın talimatıyla kement ile boğulmak istediği, başarılı olunamayınca da Yedikule'ye götürüldüğü ve Davud Paşa'nın nezaretinde orada şehit edildiği aktarılmıştır.

Bu olay ile Osmanlı padişahlarının otoritesi temelden sarsılmış olur. Bir diğer vahim durum ise bu tür olayların devam edecek olması, Yeniçeri ve Kapıkullarından oluşan zorbalara her istediğinde iktidara sahip olabilmek için isyana kalkışacak olmalarıdır.

İsimle Ateş Arasında romanının Mansur'u bu olayı naklederken herkesin II. Osman'a ihanet etmek için fırsat kolladığından, Yeniçerilerin padişahı almaları için sarayın bütün kapılarının Bostancılar tarafından açık bırakıldığından, padişahın hacca gitmeye kalkışmasına Üsküdar'ın efendisi olan Aziz Mahmud Hüdai'nin olacağını hissederek şiddetle karşı çıktığından, bu uyarıya uymayan sultanın sarayından alınarak Orta Cami'ye getirildiğinden ve daha sonra da Yedikule zindanlarında katledildiğinden bahsetmektedir (Bekiroğlu, 2010: 155-160).

2.8. III. Selim ve Yeni Yönelişler

III. Selim henüz dokuz on yaşlarında iken babası ona bir gün yöneteceği imparatorluğun kurumlarını, insanlarını, halkını ve düzenini her fırsatta gösterip anlatarak bütün bu unsurları yakından gözlemlene fırsatı vermiştir. Hatta III. Mustafa'nın oğluna çok özel davrandığı, dönemin diğer şehzadelerine göre daha özgür davranacağı alanlar yarattığı, bu genç şehzadeyi erken yaşta devlet işlerinde yetiştirmeye çalıştığı, yanında divan toplantılarına götürdüğü, devlet işlerini ve ıslahat konularını onunla tartıştığı da aktarılmıştır (Kenan, 2010: 131).

1789’da tahta çıkan III. Selim ve etrafındaki yönetici sınıfı, Osmanlı dünyası dışındaki dünyadan ve gelişmelerden tamamen habersiz ve soyutlanmış olmasa da, bu konuda hiç kimsenin reddedemeyeceği rehavete son vermek için yenilik çalışmalarına çok önem vermiştir. III. Selim’in her alanda yapılan girişimleri ve yaşanan gelişmeleri özellikle de fen ve teknoloji konularındaki gelişmeleri zaman zaman ayrıntılarına varıncaya kadar bizzat takip ettiği ve yönlendirmeye çalıştığı hatt-ı hümayunlarının içeriğinden anlaşılmaktadır (Karal, 1946: 12). III. Selim’in kendisini her an devletin devamlılığı için gerekli olan girişimlere adanmış *İsimle Ateş Arasında* romanında (2010: 207), bizzat III. Selim’in bakış açısıyla şöyle aktarılmıştır:

“Padişahlığı halka hizmet olarak belledim. Halkımı bana emanet ve onun duasını en büyük hazine bildim. Mağrur değildim, benden büyük Allah vardı, öğretmişlerdi, adım gibi bilirdim. Allah’ın rızasını padişahı için dileyen bir halktan daha büyük devlet olmadığını öğrenmem de hiç zor olmadı. Bu yüzden halkım için çok çaba sarf ettim.”

III. Selim 1789 yılında tahta çıktığında temelde askerî alanlarda yaptığı yeniliklerden başka idari, sosyal, ekonomik ve diplomatik alanlarda da pek çok yenilik hareketine girişmiştir. Bu hareketlerin hepsine birden ise “nizâm-ı cedid” ismi uygun görülmüştür (Gökbilgin, 1998: 309). Bu durum yine III. Selim’in bakış açısıyla söz konusu eserde (2010: 209) şöyle ifade edilmiştir:

Çünkü ben koparıp da atılması gereken kendi kendisini zehirlemiş uzuvlar karşısında, elleri titreyerek gerisin geri dönen kalbi yumuşak ve acemi bir cerrahım. Doğruydu gerisin geri döndüğüm ya, gidecek tekin bir yerim bile yoktu. Yeni bir Nizam kurdum bu yüzden, bana tekin yer olsundu. Yeni nizam emelim orduyla sınırlı değildi sadece. Hayat karşısında tümüyle yeni bir duruş olsun istedim. Bir kana dokundurulmuş lalenin açtığı devirden beri nizam, artık kanun-ı kadime bakmak demek değildi. Nizam artık yeni bir dünyanın eşiğiydi ve gidecek en tekin yer batı gibi görünüyordu.

III. Selim mühendis okullarına ve teknik okullara özel bir ilgi gösterirken, hatta buralardaki faaliyetleri bizzat yönlendirirken devletin aklının şekillenmesinde önemli yer tutan unsurlardan biri olan ulemanın yetiştiği medreseler konusunda da yenilikler yapmayı göz ardı etmemiştir. Onlar için çeşitli düzenlemeler yaptığını, ilmiye sınıfında ve medrese eğitiminde niteliğin artması için çeşitli tedbirler aldığını farklı kaynaklar aktarmıştır. Bu dönemin ıslahatlarını ve bu ıslahatların arkasındaki zihniyeti diğerlerinden ayıran en önemli nokta belki de III. Selim’in eğitim yoluyla her alanda yenilenmeye önem vermiş olmasıdır.

Girişilen bu yenilik hareketleri bütün ülkenin içerisinde bulunduğu düzensizliği hedef aldığı için, özellikle ulemanın ve Yeniçerilerin tepkilerine neden olmuştur. Zamanla bu tepkilere halkın tepkisi de eklenmiştir. Zira ıslahatlar için temel kaynak olan İrad-ı Cedid Hazinesi’nin masraflarının artmasıyla birlikte halk yeni vergilerle mükellef tutulmuştur. Bu yüzden ekonomik sıkıntılar yaşamaya başlayan halk, belli kesimlerin lüks ve israf içerisinde bulunmasına rıza göstermeyerek tepki göstermiştir. Sonuçta kendi çevresinde iyi bir ıslahat ekibi oluşturamayan ve destekleyicilerini kaybeden III. Selim,

29 Mayıs 1807 tarihinde Kabakçı Mustafa İsyanı ile tahttan çekilmek zorunda kalmıştır (Ünal, 2003: 289).

İsimle Ateş Arasında adlı eserde de kurgusal düzlemde bu tarihsel gerçekliklere bağlı kalınarak III. Selim'in iktidarının çöküşü okuyucuyla şöyle paylaşılmıştır:

“Kader, anlaşılması gerekenle anlaması gereken arasına, yani kul ile padişah arasına olumsuzlukla girdiğinde bütün lisanlar iflas etti. Ne III. Selim kullarını anlayabilmişti ne de kulları padişahlarını anlayabilmişti. III. Selim'i sevmeyenleri kadar sevenleri de anlayamamıştı. Tüm bu anlayışsızlık içinde yeni olan da eski olan gibi bozulmuştu. Kabakçı isyanı her şeyin sonu olmuştu.”

(Bekiroğlu, 2010: 209)

2.9. Kopan Çığın Önünde Bent Olmaya Çalışan Padişah: III. Mustafa

Yeniliklere inanan bir yönetici olan III. Mustafa, Avrupa'daki yenilikleri yakından takip etmek ve kendi ülkesinde uygulamak için tahta geçtikten hemen sonra Prusya Kralı II. Frederik'e bir elçi göndermiştir. Padişahın şahsiyetinden kaynaklanan yıldızların insanların hayatları üzerindeki yakın ilgilerine olan inancı onu, bu yola itmiş ve kraldan yıldız ilmiyle uğraşan insanlar istemiştir. Fakat Prusya'dan müneccim yerine Elçi Ahmet Resmi Efendi'nin padişaha Prusya dönüşü takdim ettiği Sefaretnamesi'nde yer aldığı şekliyle; daimi ordu bulundurulması, maliyenin dolu tutulması ve devlet adamlarının tarih okuması fikirleri gelmiştir. Bu fikirler Prusya kralının görüşleridir ve III. Mustafa'nın yapacağı ıslahatların da temelini oluşturacak kadar önemsenmiştir (Akt. Karagöz, 1995: 183).

III. Mustafa tahta çıktığında her yeri, her şeyi karanlıklar içinde kıvrınır hâlde bulmuştu. Aynanın arkasında gördüğü şeyler dahi kapkaranlıktı. Gelecek karanlık görünüyordu. Bu belirsizlikler içinde III. Mustafa bir çıkış yolu bulma ümidiyle hangi kapıya koştuyorsa aradığını bulamamıştı. *İsimle Ateş Arasında*'da ifade edildiği gibi “yıldızlar söylemezdi çıkış yollarını” (Bekiroğlu, 2010: 228). Müneccimler lal olmuştu. Hükmedenlerin hâlerinden ise en iyi hükmedenler anlardı. Dünyanın neresinde olsa hükmedenle onun hükmettiği halk arasında aynı bağ vardı. Bütün yöneticilerde ortak olan aynı erkek ruhuydu. Nihayetinde aynı korkularla uyur, aynı sorumlulukla bir halka sahip çıkarlardı (Bekiroğlu, 2010: 228). Bu yüzden III. Mustafa, Frenk hükümdarlarından yıldızı en parlamış, talihi en açılmış olan Prusya kralına tarih kaynaklarında da aktarıldığı gibi bir elçi göndererek müneccimlerini, yani devleti ve milleti ileri bir seviyeye kavuşturmak için öngördüğü düşüncelerini sormuştur. Bu soruya cevaben Prusya Kralı II. Frederik, Bekiroğlu'nun yorumuyla şöyle demiştir: “Üç müneccimim var: Biri tarih, biri para, biri barış zamanında da hazır bir ordu” (Bekiroğlu, 2010: 229). Başlangıçta söz edildiği gibi tarih kaynaklarında da bu şekilde bir cevaptan bahsedilmiştir. Bekiroğlu'nun temelde bu kaynaklara başvurarak, III. Mustafa'nın bakış açısından hareketle bu şekilde bir yorum yapmış olduğu söylenebilir.

III. Mustafa'ya ıslahatlarında yardım eden dönemin sadrazamı Ragıp Paşa'dan başka Baron dö Tott adıyla bir Fransız olmuştur. Dö Tott'un, III. Mustafa'nın son seneleri ile I. Abdülhamid'in ilk senelerinde Osmanlı Devleti hizmetinde bulunduğu

kaynaklarda ifade edilmiştir. Yıllarca Osmanlı ülkesinde bulunup devleti ve halkı yakından tanıma imkânını yakalamış olmasından dolayı ıslahat fikirlerini de bu ölçülere göre hazırlamıştır. Mesela Batılı anlamda ilk mühendishanenin onun gayretleriyle kurulduğu, dönemle ilgili olan tarih kaynaklarının hemen hemen hepsinde yer almıştır. Yine III. Mustafa'nın bakış açısıyla Bekiroğlu, Baron dö Tott'un İstanbul'a gelişini ve faaliyetlerini okuyucuya şöyle aktarmıştır:

“Batılı usule göre eğitim veren bir Mühendis mektebi açtıran bendim. Savaş bir sanatsa eğer, onu Avrupa'dan öğrenmemi ikaz eden rüyayı hayra yormayı öğrendikten sonra, çağrım üzere tahtımın kentine gelen topçu ustası Baron dö Tott'un ismini tarih kitaplarına yazdırıp duran da bendim (Bekiroğlu, 2010: 229).”

III. Mustafa her ne kadar her zaman bir şeyleri düzene koyma düşüncesine sahip olsa da yıkılışın önüne set kurmayı başaramamıştır. Çünkü bir kere çözümlenmiş başlanmıştı. Avrupa her alanda çağın gereklerini yerine getirmeyi başarmışken Osmanlı Devleti çağa ayak uyduramamıştır. Bu yıkılış içinde III. Mustafa ise yine Bekiroğlu'nun penceresinden bakıldığında elinin kolunun bağlı olduğunu hisseden, ümitsiz olmayan ama zamanına tutsak olmuş bir padişah olarak tanımlanabilir (Bekiroğlu, 2010: 227-230). Anlatıcı, metnin devamında, zamanının verdiği bu tutsaklıkla devletin içinde bulunduğu sisi, dönemin sadrazamı Koca Ragıp Paşa'ya özetleyen ve III. Mustafa'ya ait olduğu düşünülen şu meşhur dörtlüğü doğrudan aktarmıştır:

*“Yıkılıptır bu cihan sanma ki bizde düzele
Devleti çerh-i denî verdi kamu mübtezele
Şimdi ebvâb-ı saadette gezen hep hezele
İşimiz kaldı heman merhamet-i lem-yezele ”*

(Bekiroğlu, 2010: 228)

2.10. II. Mahmud ve Yeniçerilik Nam ve Nişanının Yok Edilişi

II. Mahmud döneminin en önemli gelişmesi hiç şüphe yoktur ki Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıdır. Devletin kuruluşunda önemli hizmetler yapmış olan Yeniçeriler, devletin yıkılmasında da adeta diğer sebeplerle yarışmıştır. Bu sebepten dolayı da II. Mahmud, tahta oturur oturmaz Yeniçerilerin hükmünü kırmak, kuşatılmışlıktan ve baskılardan kurtulmak amacıyla Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması için planlar yapmıştır. 15 Haziran 1826 yılında son dönemlerde olduğu gibi ayaklanan ocağın kaldırılmasında devlet erkânı ve ulemanın desteği kazanılmış, halkın da çaba göstermesiyle ocak söndürülmüştür (Karagöz, 1995: 193).

Görüldüğü gibi kaynaklarda ocağın yok edilişi “söndürülmek” şeklinde ifade edilmiştir, çünkü o dönemde her şey karşısında isyan eden Yeniçeriler yakıcı bir güç olarak ateş gibi düşünülmüştür. Mansur da kendilerinin ateş olduğundan bahsetmiş ve bu yüzden de onların sönmek olarak adlandırıldığını belirtmiştir (Bekiroğlu, 2010: 275).

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile ilgili olaylar, yeni bir askerî teşkilatın, yani Eşkinci Ocağı'nın (12 Haziran 1826) kurulmasıyla başlamıştır. O dönemin gerekliliklerine göre düzenlenmiş olan Eşkinci Ocağı'nda esas olan sürekli talim yapmaktı. Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan hemen sonra kurulan bu yeni teşkilata

Yeniçeriler fazla dayanamamış, her şeye isyan ettikleri gibi bu yeni oluşuma da isyan etmişlerdi. Bu durumu Bekiroğlu, Mansur'un bakış açısıyla şöyle ifade etmiştir:

“Tam on sekiz yıl bekledi Mahmudlar'ın ikincisi. Bizimse, tahminimizden daha dayanıksız çıktı sabrın içimizdeki taşı. Yeni bir nizamın rakip sıfatıyla karşımıza dikiverdiği orduya yıllarca dayanmıştık da bu Eşkinci ocağına ancak birkaç gün dayanabildik. İçimizdeki tahammül, toprağın yumuşak karnını bulan tazyikli su gibi, sonunda taşı (Bekiroğlu, 2010: 265).”

15 Haziran 1826 tarihinde Yeniçerilerin, Yeniçeri Ocağı kazanlarını Et Meydanı'na çıkararak isyan ettikleri tarih kaynaklarında aktarılmıştır. Bu isyana II. Mahmud ulemanın ve medreselilerin tam desteğini de alarak karşı koymuştur. Bazı ağaların da destek vermesiyle Yeniçerilerin isyanı üç gün gibi kısa sürede bastırılmıştır (Baykara, 1993: 2). İstanbul'daki Yeniçerilerin yanında taşradaki Yeniçeriler de yok edilmiştir. Bu olaylarda binlerce Yeniçeri öldürülmüş, az da olsa kurtulanlar çareyi memleketlerine kaçmakta bulmuşlardır. II. Mahmud, Yeniçerilerin kaldırılması gerektiği fikrini halkın geneline kabul ettirebildiği içindir ki ahalinin hemen hemen hepsi ocağın yok edilmesi amacıyla verilen mücadeleye katılmıştır. Mansur, II. Mahmud'un sağladığı bu birliktelik ve vurgunu kimlerin gerçekleştirdiği hakkında şunları demiştir:

Bizi, Yeniçeri ve saray arasında süregelen her çatışmada kimin yanında yer alırsa onun kazandığı ulema vurdu. İmamlar, kadılar, müderrisler, başkaldırıya yabancı olmayan suhteler. Hacılar, raviler, seyyidler, gaziler. Şeyhleriyle Mevlevi dervişler, Nakşiler, Kadiriler. Yaşlı vezirler, kibirli kumandalar, nüfuz sahibi paşalar, emirler, elçiler.

Bizi esnaf vurdu. Kaç kez birlikte ayaklandığımız reaya. Kalyoncular, yorgancılar, hamlacılar, tütsücüler, börekçiler, baharatçılar. Mağrur şairler, acılı hattatlar, şaşkın müneccimler, kirli büyücüler vurdu.

...

Bizi İstanbul vurdu

(Bekiroğlu, 2010: 266, 267).

Yeniçeriler daha önceki isyanlarında halkın ve özellikle de ulemanın desteğini arkasına aldıkları için başarıya ulaşabilmişlerdi. O dönemde ulema devletin içinde çok önemli bir konuma sahip olduğu için destekleri çok önemliydi. Ama bu son isyanda ulema da desteğini saraya, yani II. Mahmud'a vermiştir. Meselenin diğer tarafından bakılınca II. Mahmud'un başarısından da söz edilmelidir.

Baykara'nın (1993: 4) vakanüvis Lütfi'den aktardığı bilgilere göre bu “kıyam” anında binlerce kişi öldürülmüş ve idam edilmiştir. İdam edilen ve öldürülen Yeniçeriler kadarı da sürgün edilmiştir. Bu nedenden ötürü kırk elli gün içinde İstanbul'un nüfusunun otuz bin civarında azaldığı belirtilmiştir. Lütfi'nin deyişiyle “vaka-i hayriyede akan kanlar, ekser ahalinin kanlarını kurutmuş”tur. Yapılan “kıyam”ın büyüklüğünü ve şiddetini söz konusu hikâyenin anlatıcısı olmasından dolayı bahtsızlığına hükmedilebilecek Mansur şöyle anlatmıştır:

Üç koldan geldi vurucu kolu olduğumuz devlet vurmak için üzerimize. Artık biz duruyorduk. Yürüyen bir dağ gibi ve dalga dalga onlar geliyorlardı. Tarihçiyeye bakılırsa “Fevc fevc, bölük bölük, takım takım, saf saf” olan artık onlardı, “Bir yere toplanan sular gibi” akıyorlardı. Kanlıydı muharebe o denli de yakıcı. Devletin sonsuzluğu için onca kan dökülmüştü de bizim kanımız mı esirgenecekti?

...Bir maytapla başladı yangınların en şaşırtıcısı ve en görülmemişi. Tomruk tarafından bir alev dili. Böyle tutuştu bir ocağı söndüren ateş. Ateş, ateş olduğunu hiç böyle bilmemişti. Toplar, gülle ve alev yağdırdı başımıza. Kapkaranlıktı Kara Cehennem Yüzbaşı İbrahim'in kapılarımıza kadar sürükleyip dayadığı topları. Ateş! Ardından bir şehrayin acısı, cehennem

(Bekiroğlu, 2010: 272, 273).

Bu vurgunu Mutlu (1994: 22, 23), farklı tarih kaynaklarından faydalanarak şöyle aktarmıştır:

Peygamber sancağı padişah tarafından Hırka-i Şerif'ten çıkartılarak Sultan Ahmed Camii-i Şerifi minberine konmak üzere Şeyhülislama teslim edilmiştir. Sancak-ı Şerif minbere koyulduktan sonra şehrin her tarafına münâdiler çıkartılarak “Müslüman olup ehl-i ırz olan, silahlanup Sultan Ahmed'de vaki' At Meydanı'na Livâ-ı Sa'âdet-i Hazret-i Peygamberi tahtına buyursun” şeklinde halk isyana karşı koymaya çağrılmıştır. Çağrı üzerine İstanbul ahalisi, önlerinde mahalle imamı, tarikat-ı aliyye şeyhleri ve ihtiyarları olduğu halde At Meydanı'nda toplandılar. Devlet isyancılara adamlar göndererek nasihat etmiş ise de isyancıların “matlubumuz olan bâ-defter ma'lûmü'l-esâmi olan kimesneleri devlet bize verirse güzel, vermezse devletin sancağı var ise bizim dahi Kazgan-ı Şerifimiz vardır” şeklindeki cevapları birkaç kez müzakere olunduktan sonra verilen fetva gereğince meydanda toplanan asker ve halk kitlesi tekbirler getirerek Şehzadebaşı'ndaki Yeniçeri kışlalarına doğru yöneldiklerinde, Tophane'den birkaç top getirilmesi emr olunmuş, süvari yüzbaşısı Kara Cehennem Uzun İbrahim'in çektiği toplar kışlalar önüne getirilerek, asilere bir müddet nasihat edilmiş ise de Yeniçeriler kışla kapısını kapatarak teslim olmamışlardır. Bütün nasihatlerin fayda etmeyeceği anlaşıldığı vakit bir top güllesi ile kışla kapısı kırılarak içeriye yağlı paçavralar atılarak kışla ateşe verilmiştir. Bu sırada firar eden Yeniçerilerin birçoğu yakalanarak idam edilmişlerdir.

Sancak-ı Şerif, söz konusu olduğunda herkesin verilen emre tereddütsüz itaat edeceği bilgisi, Sancak-ı Şerif'in öncelikle devlet için, sonra da Yeniçeriler için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Mansur da bir Yeniçeri olarak Peygamber Sancağı'nın ne kadar önemli olduğunu anlatmaktadır. O kadar çok önemliydi ki padişahın çok korudukları şeyin Peygamber Sancağı olduğunu, padişahla aralarında bir gül yaprağı

kadar mesafenin olduğunu ama sancakla aralarına bir gül yaprağının bile sığmadığını söylemektedir. Aynı zamanda bu sancağın gölgesinde yegâne olan efendiye kulluk söz konusu olduğunda kulu oldukları padişahla eşit olduklarını da belirtmektedir (Bekiroğlu, 2010: 269).

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla beraber, Yeniçeriliğe ait olan ve ocağın varlığına işaret eden her türlü kurum ve düşünce ürünü de kaldırılmak istenmiştir. Mutlu (1994: 23) bu konu hakkında Mehmet Dâniş Bey'den şunları nakletmiştir:

“Ocaklarının külliyyen ref’ine ve rû-yı arzdan Yeniçerilik namının eseri bile kalmayup, cenâb-ı hâlık-i heft-asmân levh-i mahfuzundan dahi gerek Ocağın ve gerek Yeniçerilik nâmının hakk etdüğüne iştibâh yoktur”.

Bu hükmün sonucu olarak Yeniçeriliğin başlangıcı ve çıkış noktası olan Bektaşî tekkeleri ve dergâhları da kapatılmıştır. Bu konuyla ilgili olarak Mansur, devlet meşveret meclislerine *“Nakşibendiyyeden, Kaşgariyyeden, Mevleviyyeden, Sünbiliyyeden şeyh efendiler”* çağrıldığını ve bu meclislerde kararlar alınırken Bektaşî şeyhlerinin bu meclislerde esamilerinin bile okunmadığını söylemiş ve bu vefasızlığı kendince dile getirip ocağın yok edilmesi arzusunun devlet nezdindeki boyutunu belirtmiştir (Bekiroğlu, 2010: 277).

3. Sonuç

İsimle Ateş Arasında adlı romanda Bekiroğlu'nun tarihî konuları kendi bakış açısıyla okuyucusuna sunarken aynı zamanda yeri geldiğinde tarihî gerçeklikleri kurgu içerisinde olduğu gibi koruma yoluna gittiği söylenebilir. Ancak yazarın tarihsel kaynaklarla ilişki kurarken daha çok gizli alıntılama yolunu seçtiği tespit edilmiştir. Yani Bekiroğlu, bir taraftan tarihten etkilenirken bir yandan da kurgunun gerekliliklerini yerine getirmeye çalışmıştır. Çünkü esere konu edilen tarihî meseleler, tarih kaynaklarında aktarıldığı gibi ifade edilseydi, romandan ya da hikâyeden bahsetmek mümkün olmazdı. Bu sebeple öz olarak anlatıcının bir yandan gizli alıntılama ile tarihten beslendiği, diğer taraftan ise tarihten hareketle okuyucuda kurgusal bir gerçeklik yaratmak istediği söylenebilir. Kısacası *İsimle Ateş Arasında*'da bir yandan tarihin etkisi hissedilirken bir yandan da kurgunun ve Bekiroğlu'nun söyleminin etkisinin hissedildiği ifade edilebilir.

Eserin bir diğer özelliği söz konusu tarihsel süreci hiç olmadığı şekliyle yansıtır olmasıdır. Olaylar sıradan bir tarihî romanda olduğu gibi tek düze bir biçimde sıralanmamış ve tek noktadan sunulmamıştır. Devlet-birey, yöneten-yönetilen, birey-toplum gibi farklı ilişki ağlarıyla çok sesli bir yapıda objektif bir tutumla yansıtılmıştır. Tüm bu yönleriyle *İsimle Ateş Arasında* adlı eserde, metinlerarası ilişkiler bağlamında çok zengin bir ilişki ağının olduğu ve bu ilişkilerin romanın bünyesindeki çok seslilik içinde ilgi çekici bir biçimde sunulduğu anlaşılmaktadır.

Kaynaklar

- Ahmet Cevdet Paşa (1993). *Tarih-i Cevdet* (Cilt 12). İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Aktaş, Ş. (2007). *Edebiyatta Üslup ve Problemleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alkan, A. D. (1992). *II. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset*. Ankara: Cedit Neşriyat.
- Barthes, R. (2009). *Göstergebilimsel Serüven*. (Çev. Mehmet Rıfat ve Sema Rıfat) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Baykara, T. (1993). “Osmanlı Reformunun İlk Zamanları; Yeniçeri Ocağı’nın Kaldırılması ve İlk Tatbikat”. *Tarih İncelemeleri Dergisi* 10, 34-60.
- Bekiroğlu, N. (2010). *İsimle Ateş Arasında*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Berkes, N. (1973). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Bozkurt, F. (1993). *Aleviliğin Toplumsal Boyutları*. İstanbul: Tekin Yayınları.
- Çamuroğlu, R. (1994). *Yeniçerilerin Bektaşiliği ve Vaka-İ Şerriye*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Eryılmaz, B. (1992). *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Gökalp Alpaslan, G. (2007). *Metinlerarası İlişkiler ve Gülgamış Destanının Çağdaş Yorumları*. İstanbul: Multilingual Yayıncılık.
- Gökbilgin, T., “Nizâm-ı Cedit”, *İslâm Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998, c. 9.
- Gül, İ. (2006). *Osmanlı Devleti’nde Sultan IV. Murad Dönemi Yeniçeri İsyanları (1623-1640)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Günay, D. (2007). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual Yayıncılık.
- Halacoğlu, M. Y. (1991). *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İbn Haldun. (2012). *Tarih Biliminin Doğuşu*. (Haz. Yves Lacoste, Mehmet Sert), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İlgürel, M. (1986). “Yeniçeriler”, *İslam Ansiklopedisi*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, C. 13.
- Kantemir, D. (1998). *Osmanlı İmparatorluğu’nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi I*, (Çev. Özdemir Çobanoğlu). İstanbul: Cumhuriyet Kitap Kulübü.
- Karagöz, M. (1995). “Osmanlı Devleti’nde Islahat Hareketleri ve Batı Medeniyetine Giriş Gayretleri (1700-1839)”. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 6, 173-194.
- Karal, E. Z. (1946). *Selim III’ün Hatt-ı Hümayûnları: Nizam-ı Cedit (1789-1807)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karal, E. Z. (1995). *Osmanlı tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kenan, S. (2010). “III. Selim Dönemi Eğitim Anlayışında Arayışlar”. Seyfi Kenan (Ed.). *Nizâm-ı Kadîm’den Nizâm-ı Cedîd’e III. Selim ve Dönemi* içinde (s. 129-165). Ankara: İSAM Yayınları.
- Kırpık, C. (2010). “II. Meşrutiyet’ten Sonra Şehzade Eğitiminde Değişim”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 99-130.
- Koçi Bey (1993). *Koçi Bey Risalesi*. (Sad. Zuhuri Danışman). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- Kodaman, B. (2007). "Osmanlı Devleti'nin Yükseliş ve Çöküş Sebeplerine Genel Bakış". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 1-24.
- Mehmet H. (1999). *Tarih-i Gilmani*. (Sad. Kamil Su). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Mutlu, Ş. (1994). *Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne seyahati. Mehmet Dâniş Bey ve eserleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Noyan, B. (1986). *Hacı Bektaş Veli velâyetnamesi*. Aydın: Doğu Matbaası.
- Saydam, A. (1999). *Osmanlı medeniyeti tarihi*. Trabzon: Derya Kitapevi.
- Sezgin, A. (1998). "Osmanlı ve Cumhuriyet Kuruluşunda Bektaşiler ve Günümüzde Bektaşilik". *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 5, 103-115.
- Soyyer, A. Y. (1993). "Osmanlı Devleti'nde Bektaşilik-Devlet İlişkileri". *Yeni Harran Çevresi Dergisi*, 3.
- Uçan, H. (2010). *Batı şiiri ve Tevfik Fikret (Tevfik Fikret ve Metinlerarası ilişkiler)*. Ankara: Hece Yayınları.
- Uyanık, G. (2011). *Peter Stamm'ın Agnes Adlı Romanında Üstkurmaca ve Metinlerarası İlişkiler*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Kapıkulu Ocakları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ünal, M. A. (1998). *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*. Isparta: Kardelen Kitabevi.
- Yücel, Y. (1988). *Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

